

УДК 930 Јањетовић З.(049.2)
323(497.115)"1945/1969"(049.2)
323.1(=18)"19"(049.2)
94(497.11)"1945/1969"(049.2)
DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2023.2.vuk.359-367>
Научна критика и полемика/Scientific review and polemics
Примљена/Received: 4. 7. 2023.
Прихваћена/Accepted: 13. 7. 2023.

Игор ВУКАДИНОВИЋ
Балканолошки институт САНУ, Београд
vukadinovicigor3@gmail.com

Титоизам против науке: пример „критичког осврта“ Зорана Јањетовића

Апстракт: Рад се бави феноменом релативизовања, порицања и маргинализовања значајних историјских чињеница из периода социјалистичке Југославије у циљу одбране емотивног доживљаја водећих историјских личности из те епохе, као и стереотипне слике која о тој епохи постоји. На примеру текста Зорана Јањетовића објављеног у првом броју часописа *Токови историје* у 2023. години, рад анализира механизме који се у домаћој историографији примењују како историјске чињенице не би угрозиле традиционални наратив о историји федеративне Југославије.

Кључне речи: историографија, методологија, титоизам, Југославија, Зоран Јањетовић

Када ми је за монографију *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945–1969)* додељена Награда Матице српске за историју „Иларион Руварац“, једно од питања у вези с наградом односило се на лик и дело човека по којем награда носи име. Иларион Руварац (1832–1905) био је српски историчар, свештеник и ректор Карловачке богословије, који се сматра за једног од зачетника критичког правца у српској историографији. Инсистирајући на ставу да прошлост не треба улепшавати већ приказати онаквом каква је била, Руварац је сматрао да се епске народне песме и традиција не могу сматрати извором највише историјске вредности за проучавање прошлости. Због тога је улазио у жустре расправе с припадницима „романтичарске струје“ у српској историографији, који су емо-

тивном приступу прошлости и веровању у народна предања давали предност у односу на критичко преиспитивање примарних историјских извора.

Иако је изгледало да је дилема о методологији и принципима историјске науке давно отклоњена, вишедеценијска једнопартијска диктатура Комунистичке партије Југославије поново је актуелизовала проблеме с којима су се у 19. веку суочавали српски историчари. Режим заснован на култу личности, владавини страха, непостојању опозиције, критичке јавности и критичких медија, и школе које су децу од раног детињства обавезивале на безусловну љубав према „вођи“ и партији, иза себе су оставили генерације које руководе политичким, културним и друштвеним животом у Србији последњих деценија. Многи људи из ових генерација реагују са изразитим негодовањем сваки пут када се објаве историјске чињенице које доводе у питање њима усађени наратив о успесима, добронамерности, правичности и патриотизму водећих југословенских комуниста. Пример оваквог односа према историји федеративне Југославије представља реакција Зорана Јањетовића, научног саветника на Институту за новију историју Србије, на књигу *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945–1969)*.¹

Насупрот историографској пракси, Зоран Јањетовић у анализи књиге *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945–1969)* посвећује релативно мало пажње коришћеним историјским изворима, који обухватају и 14 фондова Централног државног архива Албаније, четири фонда и досијеа Архива Косова у Приштини и 25 фондова Архива Југославије. Уместо тога, он главни акценат ставља на оне податке у књизи, засноване на историјским изворима, који угрожавају његова идеолошка предубеђења о патриотизму и добронамерности Брозовог режима.

Једна од првих Јањетовићевих замерки монографији је што се Јосип Броз у њој углавном ословљава „само“ по имену и презимену, и што се „превише често“ изоставља његов надимак „Тито“. Јањетовић закључује да је ословљавање Броза „само“ по имену и презимену „ружно“ и да „није утемељено у науци, већ у политици“ (!?). Сваки пут када Јањетовић у књизи наиђе на историјске чињенице које указују да недоследност, противречност и двоструке аршине у националној политици КПЈ и њеног вођства, он реагује бурно и те чињенице означава као „српску теорију завере“. Потом покушава да их „разјасни“, изнесећи теорије које углавном немају утемељење ни у историјским изворима, нити у здравом разуму.

---

1 Зоран Јањетовић, „Широко, а преуско: Критички осврт на једну хвале вредну књигу“, *Токви историје* 1/2023, 291–310.

У књизи је наведен податак да је национални састав Политбироа, односно Извршног комитета ЦК СКЈ, највишег партијског органа у земљи, био у огромној диспропорцији с националним саставом становништва Југославије, уз некада и duplo мање учешће Срба у овом телу од њиховог удела у Југославији. Ово је посебно значајно с обзиром на то да је врх партије истовремено захтевао остваривање „равномерне националне заступљености“ на нижим нивоима власти. Јањетовић, незадовољан овом констатацијом, „објашњава“ да је национални састав Политбироа био такав због „удела у индустрији“ различитих делова Југославије. Јањетовићева тврдња није утемељена у чињеницама – нити се Политбиро КПЈ састављао по том критеријуму, нити је његов национални састав био сличан уделу различитих делова земље у индустрији. Међутим, овај манир Јањетовић примењује сваки пут када наиђе на податке који се не уклапају у његове стереотипне слике и романтичарске доживљаје Комунистичке партије и њеног вође.

На констатацију двоструког аршина КПЈ по питању формирања територијалне аутономије за Албанце у Србији и Србе у Хрватској, који су након Другог светског рата били бројнији и чинили већи удео у становништву Хрватске од Албанаца у Србији, Јањетовић опет реагује бурно, „објашњавајући“ да би српска аутономија у Хрватској имала „чудан облик“, те су Броз и Бакарић, услед високих естетских критеријума по питању облика територијалних јединица, одлучили да Србе у Хрватској оставе без аутономије. Он не наводи ниједан извор који би поткрепио његову теорију о „облику“ аутономије као фактору у политици КПЈ, нити је до таквог закључка могао да дође применом иједног релевантног научног метода. Као и у случају „објашњења“ националног састава Политбироа КПЈ, бесмислена и неутемељена теза је пласирана како би се „доказало“ да недоследности у националној политици Брозовог режима „није било“, а ако је и било, та недоследност нипошто није била мотивисана националном острашћеношћу Броза и његових сарадника.

Јањетовићев проблем да прихвати историјске чињенице из дате епохе најбоље долази до изражаја у коментару дела књиге који се односи на присилно исељавање и одузимање имовине од међуратних насељеника на Косову и Метохији. Пошто се ради о непријатним чињеницама, заснованим на бројним изворима, које више није могуће негирати и прогласити за „теорију завере“, Јањетовић упућује оптужбу да аутор овом питању „приступа са српског националног интереса“, иако у овом поглављу никакав „српски национални интерес“ није споменут, већ је описано незаконито протеривање и одузимање имовине од око 40.000 људи у

области. Јањетовић потом, наизглед „компромисно“, наводи да „југословенски комунисти нису учинили довољно да омогуће повратак“ протераних колониста, чиме показује да не прихвата чињеницу да су југословенски комунисти спречавали повратак колониста, доносили уредбе о томе, изазивали хуманитарне кризе блокадом колониста, кршили законе које су сами доносили и сменили министра колонизације да би ту политику спровели у дело.

На крају, у немогућности да нађе адекватнију апологију овог чина, Јањетовић поручује да је протеривање међуратних насељеника с Косова и Метохије представљало „балансирање“ и „компромис између захтева насељеника за повратком имовине и нужде да се умири, и ако је могуће, придобије албанско становништво“. Потом износи ненаучну и циничну тезу да је колонистима који су присилно пресељени у Војводину заправо учињена услуга, јер су тиме наводно добили прилику за „бољи живот“. Оваквим опасним приступом би скоро свако протеривање људи и етничко чишћење могло да се тумачи као „позитиван чин“.

Очигледно незадовољан што је морао да правда протеривање 40.000 људи, и то као легитиман потез режима учињен због „умиривања“ припадника другог народа, Јањетовић наставља с нападима на аутора, кога оптужује да је „занемарио чињеницу“ да је захваљујући протераним људима са Косова, „Војводина први пут добила српску већину након Другог светског рата“. Наравно, Јањетовић није објаснио каква је то „Војводина“ постојала пре Другог светског рата.

Насупрот Јањетовићевој ненаучној тези да су се међуратни насељеници усрећили насилним пресељењем у Војводину („дobili могућност за бољи и мирнији живот“), документа Извршног одбора Аутономне косовско-метохијске области, која се чувају у Архиву Косова у Приштини, откривају велики број молби људи исељених у Војводину да им се омогући повратак на Косово и Метохију. У овим молбама из педесетих година, људи су објашњавали да су их власти на превару иселиле са Косова и Метохије, тако што су им моментално пресељење у Војводину или потпуни губитак имовине представиле као једина два избора која су имали на располагању. Извршно веће АКМО је на седници одржаној 3. октобра 1953. године одлучило да одбаци све молбе ових људи за повратак на Косово и Метохију.²

2 Arhiv Kosova, Këshilli Popullor Krahinor, 1953, к. 12, Записник са седнице Одбора за привреду Извршног већа Народног одбора АКМО, 3. 10. 1953.

Неупућеност Јањетовића у тематику којом се књига бави долази до изражаја у његовом коментару Уставног закона из 1953. године. Пошто се констатација из књиге да је Уставним законом и Статутом из 1953. године ојачана аутономија Косова и Метохије, не уклапа у његово досадашње знање о овој теми, Јањетовић исказује неповерење према овој тврдњи. Потом наводи да су у Уставу и Статуту из 1953. године републички органи власти били надређени органима власти аутономних јединица. Заправо, одредбе о надређености републичких органа власти органима власти Аутономне косовско-метохијске области налазиле су се у Статуту из 1948. године (чланови 11–14), али су избрисане у Статуту из 1953. године.³ У нови статут унета је одредба о заштити права Аутономне косовско-метохијске области, према којој је Народни одбор АКМО стекао право упућивања приговора против аката Извршног већа Србије уколико процени да је републичка власт негде прекршила овлашћење АКМО.⁴ Јањетовић не само да очигледно није прочитао статуте Аутономне косовско-метохијске области из 1948. и 1953. године, него није пажљиво прочитао ни део књиге у којем су наведене разлике између два статута.

Јањетовићев романтичарски приступ прошлости иде дотле да је упутио замерку аутору књиге што „није видео“ да је припајање 20 катастарских општина из уже Србије Аутономној косовско-метохијској области 1959. године заправо „представљало јачање српског становништва у области“, не објашњавајући на који начин је неколико промила становништва АКМО из Лешка и околних села могло да допринесе јачању позиције било ког народа у области. Управо крајем педесетих и почетком шездесетих година безбедносне службе су забележиле значајно погоршање положаја српске популације у области, започет је нови талас исељавања Срба са Косова и Метохије, а епархија рашко-призренска је забележила погоршање положаја православних верника, свештенства и монаштва у области.⁵

3 *Статут Аутономне косовско-метохијске области у Народној Републици Србији*, (Приштина: Прогрес, 1949), 10–13; *Статут Аутономне косовско-метохијске области*, (Приштина: М. Поповић, 1956).

4 *Статут Аутономне косовско-метохијске области*, (Приштина: М. Поповић, 1956), 5–6.

5 Државни архив Србије, фонд БИА, III-136, Извештај о непријатељској делатности и антисоцијалистичким појавама у срединама просветних радника, средњошколске и студентске омладине на Космету, а.ј. 17; Рајко Видачић, *О коренима сепаратизма и тероризма на Косову*, (Београд: Службени гласник, 2000), 195; Атанасије Јевтић, *Страдања Срба на Косову и Метохији од 1941. до 1990.* (Приштина: Јединство, 1990), 38.

Недовољно пажљиво читање књиге долази до изражаја када Јањетовић тврди да „аутор ничим не документује тврдњу о сарадњи Фадила Хоџе са окупатором, осим извештаја Удбе из осамдесетих година“. Неке од састанака и контаката са припадницима фашистичког апарата није скривао ни сам Фадиљ Хоџа, који их је, очекивано, представљао као своје неуспешне покушаје да „преобрати“ функционере окупационог апарата на страну комуниста. Његови описи ових састанака, објављени у књизи *Fadil Hoxha në veten e parë*, наведени су и цитирани у монографији. Оптужбе да је Фадиљ Хоџа активно сарађивао са окупатором током рата износио је у својим делима бивши шеф Озне за Косово и Метохију Спасоје Ђаковић, о чему је такође било речи у књизи. Поред тога, у књизи је цитиран документ из Централног државног архива Албаније, у којем је италијанско намесништво у Албанији обавештено да је Фадиљ Хоџа 3. априла 1943. године виђен у Ђаковици у друштву припадника албанских формација у саставу италијанске војске, неколико дана пре хапшења и стрељања Вукмировића и Садикџа, што иде у прилог Ђаковићевој тврдњи да је најмоћнији албански функционер на Косову и Метохији за време Броза, сарађивао са окупатором током рата. У књизи је наведена и тврдња албанског историчара Мухамета Пиракуа да је крајем јуна 1943. године у Урошевцу одржан тајни састанак између Фадила Хоџе и потпредседника владе и министра светских послова Велике Албаније Иљаза Агушија. Ипак, Јањетовић је, упркос свему наведеном, закључио да тврдња о сарадњи Фадила Хоџе са окупатором „ничим није документована“.

Интересантно је да Јањетовић у критичком осврту тврди да су „Албанци с правом сматрани за непоуздане“ (као оправдање за то што нису слати на Сремски фронт). На другом месту у тексту, он говори о „злоћудном утицају Албаније на косовско-метохијске Албанце“. Ниједна од оваквих или сличних квалификација, које представљају класичан пример шовинизма и предрасуда, није употребљена у књизи *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945–1969)*, коју Јањетовић покушава да етикетира као „националистичку“. Ради се о карактеристичном методу да се Брозава политика слабљења Србије на Косову и Метохији оправдава својеврсном дехуманизацијом Албанаца, као и преувеличавањем њихове моћи. Суштина овог приступа је да се постепено укидање надлежности Србије у аутономним покрајинама правда наводним „страхом“ комунистичког режима од Албанаца на Косову. Према овој теорији, ауторитарни режим, који је укинуо слободне изборе и вишестраначје, присилно исељавао стотине хиљада људи, и ликвидирао политичке противнике широм државе од 15 милиона становника, гајио је неописиви страх од 4,5% Албанаца у

Југославији. Пошто пође од ове погрешне и ничим утемељене хипотезе, Јањетовић сваки потез Брозовог режима према Србији, укључујући чак и незаконито одузимање имовине од међуратних насељеника на Косову и Метохији, правда као „балансирање“, „лавирање“, „умиривање Албанаца“, „придобивање Албанаца“, „компромис“...

На сличан начин, огромне финансијске дотације које су се 45 година сливале на Косово и Метохију из остатка Србије и Југославије, стварајући економску и демографску основу албанске државности у Југославији, правдане су наводном „заосталашћу“ Албанаца, којима је стога, „била неопходна помоћ“. Уз то иде и пренаглашавање улоге дипломатских односа Југославије и Албаније у политици комунистичког режима према аутономији Косова и Метохије. Јачање косовско-метохијске аутономије у периоду када су односи две земље били добри правдано је „добрим односима“ са Албанијом, а јачање аутономије у периодима када су односи две земље били лоши правдано је „лошим односима“ са Албанијом. Следбеници апологетског приступа коришћења спољне политике као дежурног алибија за потезе власти на унутрашњем политичком плану, нису у стању да примете да је јачање аутономије Косова и Метохије и политичког положаја Албанаца представљало константу политике Брозовог режима, која се у основи спроводила независно од његових тренутних односа с режимом Енвера Хоџе у Албанији.

„Критички осврт“ Зорана Јањетовића представља драгоцену сведочанство о једном озбиљном проблему у историјској науци. Када се историјске чињенице не уклапају у његове емотивне представе и идеолошка предубеђења, уместо приказивања прошлости онаквом каква је била, он је приказује онако како би сам желео да је било. Насупрот критичком испитивању извора, утврђивању чињеница о деловању једног режима на одређеном простору, као и реалном сагледавању политичких, безбедносних, економских и демографских последица тог деловања, Јањетовић је понудио широк дијапазон фантастичних теорија и ненаучних конструкција, чија главна функција је одбрана стереотипне слике прошлости и емотивног доживљаја историјских личности.

Резиме

Рад указује на проблем емотивног и „романтичарског“ приступа прошлости у савременој српској историографији, који се огледа у ненаучном тумачењу важних историјских чињеница из периода владавине Савеза комуниста Југославије. На примеру текста Зорана Јањетовића

објављеног у првом броју часописа *Токови историје* у 2023. години, рад утврђује механизме који се у домаћој историографији примењују како историјске чињенице не би угрозиле традиционални наратив о историји федеративне Југославије. На сваки историјски податак који указује на не-принципијелност у решавању националних питања или на националну острашћеност Јосипа Броза и његовог окружења, Јањетовић изражава своје негодовање и пласира разјашњење. Међутим, његова разјашњења ових потеза углавном нису утемељена у историјским изворима, нити су одржива применом релевантних научних метода.

Sources and Literature

- Arhiv Kosova. Këshilli Popullor Krahinor
- Državni arhiv Srbije. Fond BIA

- Janjetović, Zoran. „Široko, a preusko: Kritički osvrt na jednu hvale vrednu knjigu“. *Tokovi istorije* 1/2023, 291–310. (Cyrilic)
- Jevtić, Atanasije. *Stradanja Srba na Kosovu i Metohiji od 1941. do 1990*. Priština: Jedinstvo, 1990. (Cyrilic)
- *Statut Autonomne kosovsko-metohijske oblasti*. Priština: M. Popović, 1956. (Cyrilic)
- *Statut Autonomne kosovsko-metohijske oblasti u Narodnoj Republici Srbiji*. Priština: Progres, 1949. (Cyrilic)
- Vidačić, Rajko. *O korenima separatizma i terorizma na Kosovu*. Beograd: Službeni glasnik, 2000. (Cyrilic)

Summary

Igor Vukadinović

TITOISM AGAINST SCIENCE: AN EXAMPLE OF “SCIENTIFIC REVIEW” BY ZORAN JANJETOVIĆ

Abstract: The paper addresses the phenomenon of relativization, denial, and marginalization of significant historical facts from the period of socialist Yugoslavia in order to defend the stereotypical image of that era that exists today. Using Zoran Janjetović’s text from the first issue of the journal *Tokovi istorije* in 2023 as an example, the paper examines the mechanisms used in domestic historiography to ensure that historical facts do not threaten the traditional narrative about the history of federal Yugoslavia, which was formed during the League of Communists’ one-party dictatorship.

Keywords: historiography, methodology, Titoism, Yugoslavia, Zoran Janjetović

The paper highlights the issue of an emotional and “romantic” attitude to the past in contemporary Serbian historiography, which is represented in the unscientific interpretation of key historical facts from the League of Communists of Yugoslavia’s rule. The study identifies the mechanisms used in domestic historiography to ensure that historical facts do not threaten the traditional narrative of federal Yugoslavia’s history. Every time historical evidence shows Josip Broz and his group were biased in their approach to resolving national problems, Zoran Janjetović expresses his disapproval and provides an explanation. However, his explanations are generally not grounded in historical sources, nor are they sustainable by applying relevant scientific methods.